
Hana Hlôšková
Minulosť ako argument
(Povešť v teoretickej interpretácii a literárnej praxi
v 19. stor. na Slovensku)

Tema článku je razmerje med slovstveno folkloro in literaturo na Slovaškem, posebno v 19. stoletju, ter prizadevanje, da bi (literarizirano) izročilo o narodovi preteklosti pomagalo pri oblikovanju narodne zavesti.

The subject of the paper is the relationship between folklore and literature in Slovakia, especially in the 19th century, and the efforts to use the folklore (in literature) about the nation's past to help shape national consciousness.

Analýza jednotlivých historických tradícií, ktoré sa považujú za národné historické tradície Slovákov, ukázala, že za jeden z najvýznamnejších faktorov existencie týchto tradícií možno považovať ich exploatovanie a prisvojenie si písomníctvom. Bolo prejavom oficiálnej vrstvy kultúry spoločenstva (Hlôšková, H. 1992: 131-151). Analyzovala som tieto tradície: veľkomoravskú, tatársku, husitskú, tureckú, zbojnícku a to v ich naratívnej forme (Hlôšková, H. 1989). Len minuciózna analýza jednotlivých historických tradícií v ich synchronných rezoch a zároveň v ich diachrónnom vývoji by nám umožnila poznať kto, kedy, akým spôsobom a predovšetkým prečo vyzdvihol práve tú či onú historickú tradíciu, ako zachoval či pozmenil jej obsah a formu. L. Röhrich hovorí v tejto súvislosti o vzťahu kontinuity a diskontinuity tradície, čo zároveň odráža vzťah sociálnych tried a vrstiev vo vnútri konkrétneho spoločenstva (Röhrich, L. 1976: 294-296).

I. B. Dalgat metodicky umocňuje tieto východiská, keď ako metódu využíva princípy systémovej analýzy, pričom pripomína, že M. B. Chrapčenko už v roku 1931 pristupoval k štúdiu javov literatúry a umenia z hľadiska koncepcie systému. (Dalgat, I. B. 1981). Autorka rozlišuje *funkčné* a *korelačné* vzťahy dvoch systémov - literatúry a folklóru, pričom funkčné vzťahy sú založené na algoritmických, teda nie náhodných vzťahoch.

Písomníctvo je východiskovým médiom výberu, prisvojovania si a ďalšieho šírenia pôvodne ústne tradovaných informácií, v prípade povestí - informácií o minulosti daného spoločenstva. S postupujúcim civilizačným rozvojom sa technológie tohoto sprostredkovania rozširujú o ďalšie médiá technickej komunikácie, čo má dôsledky vo význame i výraze textov (Leščák, M. 1973: 133).

P. Liba charakterizuje jednotlivé fázy zmeny postojov k folklórnemu textu zo strany jednotlivých umení nasledovne:

1/ fáza neuvedomovaných, ale fungujúcich kontaktov

2/ fáza uvedomeného osvojovania si folklóru (konvergencia folklóru k iným umeniam)

3/ fáza parciálneho nadväzovania (tzv. folklórna štylizácia) (Liba, P. 1991: 34).

Na tomto mieste by som rozšírila požiadavky L. Röhrichta v tom zmysle, že je tiež potrebné analyzovať vývojové peripetie historických tradícií i v stvárnení iných médií (rozhlas, televízia, film, video, výtvarné umenie, tanec, comics, opera, divadlo a teda i všetky viacmediálne či multimediálne spracovania). Plodnosť takéhoto prístupu dokázalo štúdium zbojníckej tradície na Slovensku z pohľadu viacerých vedných disciplín, výsledky ktorého boli publikované ako blok príspevkov pod súhrnným názvom *Tradície o zbojníctve v kultúre a historickom vedomí národov Československa - k 300. výročiu narodenia zbojníka Juraja Jánošíka* (Slovenský národopis, 1988).

Vzťah literatúry a folklóru ako špecifická súčasť koexistencie ľudovej a vysokej - oficiálnej kultúry fungoval v rôznych modifikáciách po celú dobu ich vývoja. Z hľadiska genetického patrí primárne miesto folklóru. V procese emancipácie literatúry, nadobudla z filozoficko-zobrazovacieho hľadiska prvenstvo v štruktúre umeleckej slovesnosti. V zásade je možné konštatovať, že krajnými pólmi vzťahu folklóru a literatúry sú procesy:

folklorizácie vs. folklorizmu.

Špecifická situácia, ktorá vyplýva z kategoriálnej vlastnosti povest'ových textov, ktorou je viera v podávané spôsobila, že tieto texty sa na území dnešného Slovenska (samozrejme, nielen tu) zaznamenávali v kronikách a análoch už od 10. stor. Fakt a fikcia sa v stredovekej literatúre nerozlišovali a navyše nedostatok iných historických prameňov formujúcej sa historiografie umožňoval i ústne pramene postaviť na roveň hodnoverných historických prameňov. Fikcia sa prijímala ako fakt. Kritické prehodnocovanie prameňovej hodnoty ústnych historických tradícií možno na vývojovej osi slovenskej historiografie dokumentovať napríklad dielom Andreja Kmet'a (1841-1908) (Hlůšková, H. 1993: 76-102). Prikláňam sa k názoru M. Leščáka a V. Marčoka o vynáleze tlače ako o prelomovom bode vývinu vzťahu literatúry a folklóru (Leščák, M., Marčok, V. 1994), čo vo svojich dôsledkoch viedlo k zoficiálneniu, k istej sakralizácii, symbolizácii a intencionálnosti ústnych tradícií, ktoré vo svojom systéme prirodzenej existencie podliehali nezriedka inému usporiadaniu hierarchie funkcií. To je však dôsledkom procesov na osi *folklorizmus vs. folklorizácia*. Problematika folklorizmu je na Slovensku rozpracovaná z viacerých pohľadov. Materiálovo vychádzala predovšetkým z prejavov folklorizmu, ktoré boli v uplynulých desaťročiach na Slovensku najživšie - išlo o tzv. folklórne hnutie - teda o rôzne stupne štylizácie folklóru v dedinských folklórnych skupinách a vo folklórnych súboroch. Východiskovou prácou metodologického charakteru je štúdia S. Švehláka (Švehlák, S. 1975). Autor tu zúročuje aktuálne poznatky európskej folkloristiky a špecifickú kultúrno-spoločenskú kontextu na Slovensku.

Pri štúdiu vzájomných vplyvov folklóru a literatúry v priesečníku *obrazu minulosti*, teda z hľadiska znakového stvárnenia *historickej témy* nevstupuje bádateľ na Slovensku na teru incognitu. Priestor príspevku dovoľuje len vymenovať autorov, ktorí sa doteraz tejto tematike venovali: V. Marčok, J. Hvišč, M. Kosová, J. Michálek, V. Kochol, J. Komorovský, V. Gašparíková.

V širších metodologických súvislostiach považujem za mimoriadne inšpiratívnu prácu O. Sirovátka *Současná česká literatura a folklór* (Sirovátka, O. 1985), ktorá nadväzuje na metodologické nastolenie problému B. Václavkom, K. Dvořákom a K. Horálkom. O. Sirovátka problematiku obohacuje predovšetkým o podmienku - chápať - včleňovanie

ľudovej slovesnosti ako *literárne procesy*, ktoré sa dotýkajú *všetkých okruhov literatúry*, ako i -posúdiť- akú úlohu literárne texty inšpirované folklórom a z folklóru vychádzajúce v *literárnom vývoji* hrajú. (Sirovátka, O. 1985: 18). Je to vlastne inak formulovaný prístup k štúdiu dejín literatúry, ktorý M. Bakoš nastolil ako problém vidieť národnú literatúru v jednotlivých obdobiach hierarchizovaných od centra až po perifériu aktuálnej literárnej situácie (Bakoš, M. 1964). A preto i takí autori, ktorých tvorba vychádzala z folklórneho materiálu a ich dominantný zámer mal mimoliterárnu povahu, majú byť predmetom štúdia v okruhu tejto problematiky. V prípade historickej tematiky, viažúcej sa vždy k istému času a na istý priestor, prvotnou intenciou autora môžu byť ciele:

- a/ vlastivedné
- b/ buditeľské
- c/ osvetárske
- d/ propagačné
- e/ komerčné ai.

Možné sú samozrejme kombinácie, či preskupovanie týchto funkcií vo vývoji tvorby jednotlivých autorov, ako i s ohľadom na spoločensko-historický kontext. K ideologizácii a masívnejšiemu vzostupu takejto tvorby dochádza spravidla v zlomových momentoch spoločenstva - v procesoch nacionalizmu, čo jasne ilustruje využívanie historických tém v ich pôvodne folklórnej verzii v období romantizmu na Slovensku. L. Štúr v roku 1841 predkladá na umeleckú adaptáciu register **vhodných** (podč. H. H.) tém a mien z národnej histórie. A ako konštatuje M. Pišút: «Pre budenie národného vedomia v znamení buržoázno-demokratických ideí mali historické témy prvoradý význam.» (Pišút, M. 1962: 283).

V takto naznačených súvislostiach má kategória *minulosti* centrálné postavenie. V literárnych adaptáciách, kde ambíciou autora je posilniť vedomie spolupatričnosti členov spoločenstva, integrovať ho, autor zdôrazňuje v konaní hrdinu (jednotlivca či skupiny) súdobými normami požadované schopnosti a vlastnosti. Vo výstavbe sujetu prevažne na riešení jedného konfliktu sa realizuje opozícia «my» - «oni».

I preto nachádzame viaceré významové verzie jednotlivých historických tradícií, a to už od raných čias koexistencie ich ústnych a písomných spracovaní. Jasne to možno dokumentovať na príklade veľkomoravskej tradície, kde stredoveké dobové fabulované interpretácie motívu zániku Veľkej Moravy sú v kronikárskych záznamoch protichodné a zjavne pod tlakom oficiálnej uhorskej dvorskej doktríny. (Hlôšková, H. 1993a).

Vyššie spomenutá koncepcia I. B. Dalgat vychádza z premisy o systémoch literatúry a folklóru ako o dvoch **estetických** systémoch (podč. - H. H.). Práve *historické témy* teda zobrazenie *minulosti spoločenstva* vo folklóre a osamostatňovanie sa písomníctva o minulosti - historiografie z pôvodne naratívnych a teda i folklórnych zdrojov, relativizuje takýto prístup.

Konečne, poukázal na to, i keď v iných súvislostiach, už M. Leščák, keď konštatoval, že snaha o exaktné hierarchizovanie vzťahov literatúry a folklóru sa komplikuje jednou z kategoriálnych vlastností folklóru - synkretizmom - tým, že «sa vo folklóre preplietajú informácie, ktoré sa nedajú vždy zhrnúť pod termín druhotný modelujúci systém, t.j. neobsahujú vždy vo svojom výrazovom pláne estetickú informáciu» (Leščák, M. 1973: 133).

Procesy na osi *folklorizmus vs. folklorizácia* fungujú v mnohých modalitách a ich výsledkom sú texty, v ktorých sa realizuje aspekt dvoch komunikačných systémov. Na podmienky vzťahu folklóru a literatúry aplikoval K. V. Čistov teóriu informácie (Čistov, K. V. 1972), kde však potlačil dôležitý moment - nerovnako -rýchly- tok tradície. V literatúre sa tradícia rýchlejšie mení, vyvíja (rýchlejšie striedanie štýlov), na druhej strane vo folklóre je imanentný pomalší tok tradície.

Dobové filozofické a metodologické východiská záujmu bádateľov o ľud Uhorska a jeho kultúru vo všetkých prejavoch mali svoj základ v 18. stor. Akcentovanie záujmu o ten-ktorý aspekt kultúry ľudu bol podmienený aktuálnou hospodársko-politickou situáciou. Na báze utvárania sa novodobých buržoáznych národov a rastu hospodárskych vzťahov tvoriaceho sa kapitalistického systému úmerne sa vyvíjal a menil i vzťah k ľudu. Zásadou hospodárskych, kultúrnych a spoločenských reforiem v Uhorsku od polovice 18. stor. bola zásada verejného blaha. Táto zásada bola ideovým východiskom filozofie osvieteniského absolutizmu. Snahy osvietencov po poznaní a pozdvižení úrovne materiálnej a duchovnej sféry ľudových vrstiev Uhorska sa konkretizovala v oblasti poľnohospodárstva ako základného výrobného systému na území Slovenska s cieľom racionalizovať ho. V oblasti duchovnej kultúry si osvietenci kládli za cieľ vzdelat' ľud a odstrániť v jeho vedomí poveru a predsudky (Urbancová, V. 1970: 12).

Záujem o ľudové slovesné prejavy s historickou tematikou sa kryštalizuje v prvých desaťročiach 19. stor. Nové poznatky o o tejto etape zberateľskej a publikačnej práce publikoval naposledy V. Voigt (Voigt, V. 1994).

Začiatky výskumu povestí z obdobia obrodzenia spája s menom baróna Josepha Hormayra (1782–1848). V roku 1809 začal vo Viedni vydávať časopis *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* a od roku 1811 ročenku *Taschenbuch für Vaterländische Geschichte*. Tento časopis mal vlastivedný charakter a uverejňoval i príspevky s historickým zameraním. Články sa venovali dejinám feudálnych rodov, dejinám hradov a historickým povestiam a publikoval tiež genealogické tabuľky.

Jedným z najaktívnejších spolupracovníkov bol barón Alojz Medňanský (1784–1844). V Hormayrových časopisoch i v časopise *Hesperus* uverejňoval A. Medňanský do nemčiny preložené a autorsky prerozprávané povesti, ktoré neskôr vydal v práci *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungarn* a v zbierke *Erzählungen Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* (Medňanský, A.). Ako konštatuje J. Tibenský, okrem povestí a legiend, týkajúcich sa významných hradov a zámkov z okruhu tvorby súvekej šľachty, niektoré spracovania svedčia o tom, že A. Medňanský vychádzal z poznania ľudovej tradície. Vyslovil tiež názor, že Medňanského záujem o historické tradície (v tom i o ľudové) korení v príklone vtedajších vládnucich vrstiev v Uhorsku k tradicionalizmu a tak sa -pre argumenty, majúce schváliť ich mocenské postavenie, musia čoraz častejšie vracat' do minulosti.- (Tibenský, J. 1962: 23).

A. Medňanský poznal domácu slovenskú slovesnú ľudovú tradíciu a tak vlastne ako prvý sústredil a publikoval povest'ový materiál zo Slovenska, i keď pravda, v nemeckom jazyku s orientáciou na vzdelanecké vrstvy.

Medňanského aktivitu na tomto poli ocenili i príslušníci štúrovskej generácie, ktorých zaujali predovšetkým ľudové historické povesti a na prvom zasadaní prvého celonárodného slovenského kultúrneho spolku *Tatrin* poverili J. Bysterského preložiť okrem iného i niektoré »povesti z uhorskej predešlosti« (Rapant, D. 1950: 83). Orem tohoto návrhu tu padlo i rozhodnutie vydat' z nich výber. Tento zámer sa však nepodarilo realizovať a až po takmer poldruha storočí sa dočkal naplnenia (Medňanský, A. 1962).

Doteraz neznámou postavou v dejinách záujmu o ľudovú povest' je Ferenc Pulszky (1814–1897). Podrobnejšie sa jeho dielu venoval V. Voigt (Voigt, V. 1994: 90–91), pričom konštatuje, že Pulszky bol prvým vedcom a spisovateľom, ktorý sa pokúsil o spracovanie povestí celého Horného Uhorska (Voigt, V. 1994:). Časť materiálu publikoval v nemeckom a anglickom jazyku.

Slovenský národnouvedomovací pohyb bol súčasťou celoeurópskych spoločensko-ekonomických procesov prerodu feudalizmu v kapitalistický výrobný systém. Násup buržoázie a formovanie sa feudálnych národností v novodobé národy sprevádzal i

vývoj národných kultúr. Ak u iných národov tento vývoj sledoval prevažne užší cieľ obohatenia kultúrneho dedičstva, na Slovensku, v dôsledku jeho aktuálneho hospodársko-politického statusu v Habsburskej ríši, mal záujem o ňu a o jeho kultúru prevažne politické, spoločenské a národnobuditeľské poslanie. To je podľa môjho názoru i základná príčina *programového, cieľového, no paradoxne nekomplexného záujmu* o ľudovú kultúru Slovákov koncom 18. a v 19. stor.. Tieto ciele sa prejavili aj v bádani o ľudovej slovesnosti. Záujem sa sústredil na širšie pole kultúry - na obrodu jazyka a literatúry (Benčíková, I. 1994).

Periodizácii a spoločenským podmienkam národného obrodzenia na Slovensku sa podrobne venoval i český historik M. Hroch (Hroch, M. 1985), ktorý dospel k záverom o jazyku ako o symbole národnej identity a tiež ako o symbole kultúrnej nezávislosti v 19. stor. u tzv. malých národov v Európe (Hroch, M. 1991: 202).

Súčasťou ideológie a tvorenia identity novodobých národov v procesoch emancipácie tzv. malých národov Európy v 19. stor. boli určité predstavy a stereotypy, ktoré boli zastúpené v systéme dobovej ideológie s väčšou či menšou intenzitou a sociálnym dosahom. M. Hroch vyčleňuje tieto predstavy; presvedčenie o tom, že:

- národ má alebo musí vybudovať vlastnú svojbytnú kultúru,
- príslušníci vlastného potlačovaného národa nemajú rovnaké postavenie ani možnosti vzostupu ako príslušníci národa vládnuceho,
- mýtus o mimoriadnej mravnej hodnote a zručnosti príslušníkov vlastného národa, o ich predchádzajúcich, dovtedy neprejavovaných kvalitách,
- viera, že neplnoprávne postavenie musí byť prekonané,
- viera v nezastupiteľné miesto vlastného národa medzi ostatnými národmi Európy a presvedčenie o jeho mimoriadnom postavení (Hroch, M. 1986: 359).

Dvaja poprední predstavitelia koncentrovaného a predovšetkým koncepčného záujmu o ľudovú slovesnosť Pavol Jozef Šafárik (1795–1861) a Ján Kollár (1793–1852) sústredili svoju pozornosť na poetickú tvorbu. Pod akými vplyvmi a s akými zámermi pristupovali k zberateľskej a vydavateľskej práci v tejto oblasti bolo vyčerpávajúco zhodnotených vo viacerých prácach.¹

Výsledkom ich spolupráce s osobnostnou pečaťou ich výrazných individualít boli okrem iného i dvojväzkové *Písne světské lidu slovenského v Uhrách*.² P. J. Šafárik vo svojej koncepcii zastával literárno-estetické hľadiská, naproti tomu J. Kollár pristupoval k materiálu zo širších pozícií a v jeho využití videl viac možností a to i z hľadiska jeho interpretácie. Ľudovú slovesnosť považoval nielen za inšpiračný zdroj pre oživenie a estetické povzbudenie rozvoja umelej literatúry: «Národné piesne, rozprávky, porekadlá, hry, obyčaje a vôbec všetko, čo z národa vychádza, sú najlepšou školou pre poznanie národa...» (Kollár, J. 1827: 567). Z takýchto názorových pozícií vychádza aj jeho výzva okrem piesní i na zber iných žánrov ľudovej slovesnosti, formulovaná v predhovore k II. zväzku *Písni světských...* J. Kollár v nej žiada zbierať i porekadlá, príslovia, povesti a «zastaralé slová» a to s cieľom a/ zachovať materiál v čo najväčšej šírke potomstvu b/ posúdiť zvláštnosti a povahu jazyka.

To, že dominovala orientácia na poetickú tvorbu, nebolo náhodné. Bolo to úplne v intenciách dobovej európskej koncepcie prekonávania klasicistických postulátov a zrodu romantizmu.

¹ Pozri napr. Michálek, Ján: *Náhl'ady a spolupráca P. J. Šafárika a J. Kollára v oblasti ľudovej slovesnosti*. Slovenský národopis, V., 1957, s. 453–485.

Dzubáková, Mária: *Ku genéze slovenskej folkloristiky*. Bratislava, 1976.

² I. zv., Pešť, 1823, II. zv. pod názvom *Písne světské lidu slovenského v Uhrách*. Pešť, 1827.

Záujem o ľudovú prozaickú tvorbu je v tom čase mimo centra bádania o folklóre, hoci podobne ako v ľudovej poézii, aj v nej sa hľadalo vysvetlenie dávnej -národnej- minulosti a tiež charakteristika Slovanstva. Kryštalizáciu a predznamenanie ďalšieho vývoja možno badať i v terminologickej oblasti, keď J. Kollár termín *rozprávka* používa i na časť piesní epického charakteru a to v neskoršej fundamentálnej zbierke *Národné zpiewanky* (Kollár, J. 1834, 1835).

Slovesná tvorba – poetická a sčasti prozaická ako žriedlo názorov o starobylosti národa priviedlo bádateľov i ku snahám o konštrukciu mytologických predstáv, ba ucelených mytologických koncepcií. Tu vyvrcholil i záujem J. Kollára o oblasť ľudovej prózy (Gašparíková, V. 1976: 163–173).

P. J. Šafárik sa vo svojej vedeckej práci, orientovanej jazykovedne a literárno-historicky zaujímal i o ľudovú slovesnosť. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* sú tou prácou, kde sa realizovala Šafárikova koncepcia prepojenosti spoločenského a literárneho vývoja. V takomto chápaní Šafárik považuje ľudovú slovesnosť »za prvý vzdelávací stupeň národa precitnutejšieho k povedomiu vyššieho duševného života« (Šafárik, P. J. 1963: 13). State uvedené v práci pod paragrafom 13 venuje problému ľudovej slovesnosti. Zdôrazňuje dôležitosť zbierať ľudové piesne a na ich základe, no tiež pomocou iných slovesných žánrov – porekadiel, prísloví a povestí vyslovuje názor o ich výpovednej hodnote pri určení národného charakteru Slovanov.

Temer do začiatku 20. stor. je u časti folkloristov, no tiež medzi historikmi aktuálna koncepcia, podľa ktorej nerozprávkové žánre folklóru (hlavne pri nedostatku iných prameňov) môžu slúžiť ako pramene poznania dejinného vývoja toho-ktorého etnického spoločenstva. Z histórie o tom svedčí i zaradovanie tradičných látok do stredovekých kroník a análov. Slovesnú a teda skôr poetickú ao pramennú hodnotu oceňuje P. J. Šafárik na ľudovej slovesnosti: »Říše národních pověstí a povídek stojí na odpor říši historictví: jejím oukolem jest plození rozkoše svobodnými tvory obraznosti, proměňování skutečnosti v báseň a báj, obyčejnost v div a zázrak« (Šafárik, P. J. 1837: 722–723). Historickú pramennú hodnotu tohoto prameňa hodnotí skepticky: »Národní podání o důležitých dějích, příbězích a přeměnách některého kmene, z proudu minulosti vytonulé a v proudu národních zpěvích dochované, může ovšem býti pomůckou při dějepisných bádáních, zvláště pak v době starší a takorba předhistorické, ale jediným pramenem pravdy bez pomoci jinorodých svědectví nikterakž býti nemůže« (Šafárik P. J. 1937: 201). I folklórne texty môžu však mať pramennú historickú hodnotu, byť dôkazom zmýšľania svojich tvorcov, nositeľov, šíriteľov. Môžu byť obrazom dobového stavu zmýšľania, ľudovej filozofie. Na tento fakt poukazuje už i P. J. Šafárik: »Národní podání a pověsti, jsouli původní, staré, přesné, věrně dochované, od učených přelivačův nezjinačené, mohou ovšem v jisté míře k osvětlení a rozhojnění odjinud, z přísně historických pramenův vydobyté, dějpravné látky výborně posloužiti, jelikož nám před oči staví naučný obraz vnitřního života národa, jeho smýšlení a citění, skrátka jeho duševního bytování, avšak jediným a čistým pramenem historie v nedostatku jiných, nikterakž býti nemohou« (Šafárik, P. J. 1837: 722).

Nástupný trend novej zberateľskej a editorskej orientácie predstavuje dielo Samuela Reussa (1783–1852) a jeho vplyv na celú ďalšiu generáciu. Jeho život a vedecké záujmy boli zhodnotené vo viacerých prácach⁵. Na tomto mieste chcem poukázať na iniciačný a prelomový charakter jeho práce, ktorý predznamenal novú orientáciu v prístupe k folk-

⁵ Zprávy ze Slovenska. Slovenské noviny, 1850.

Gallo, J.: Od rozprávok k národnej realite. Literárne postavy Gemera I. Bratislava, 1969, s. 5–83.

Dzubáková, M.: Začiatky teoretického záujmu o ľudovú rozprávku. Slovenský národopis, 24, 1976, s. 437–441.

lóru na Slovensku v 19. stor. Tento prístup sa potom naplno rozvinul v nasledujúcej generácii – v krúhu okolo L'udovíta Štúra.

S. Reuss nadviazal na prácu osvietených vzdelancov v Učenej spoločnosti malohontskej (J. Feješ, S. Kollár ai.) Od veršovaných historických podaní viažúcich sa na 16.–18. stor., ktoré sa tešili záujmu niektorých slovenských vzdelancov (E. Lauček, M. Holko), sa S. Reuss obracia ďalej. Smeruje k zberateľskému úsiliu a teoretickému záujmu o ľudové rozprávanie. Výsledky zberateľskej práce sú sústredené v Revúckych kódexoch (A, B, C), ktoré sú však do dnešných dní v rukopisnej podobe. Aké sú základné teoretické východiská názorov S. Reussa na slovenskú ľudovú slovesnosť?

Slovenské ľudové rozprávania považuje za cenné doklady a pozostatky pradávnej minulosti, kde hľadá analógie historických dejov a postáv. Pri nedostatku iných historických prameňov, sa nazdáva, že je možné ich považovať pre ich neporušenosť a pôvodnosť za prameň štúdia dávneho života predkov Slovákov, pričom vyzdvihoval a zdôrazňoval ich umeleckú stránku.

Motívom Reussovho zberateľského záujmu o ľudové rozprávky a povesti bola snaha pomocou nich vysvetliť predhistorické dejiny Slovenska. S. Reuss sa inšpiroval prístupom J. K. A. Müllera. Pri spracovávaní a interpretácii ľudových rozprávok myšlienkovito a organizačne podchytil nastupujúcu štúrovskú generáciu a prispel svojím dielom k iniciovaniu ďalšieho vývinu v oblasti bádania o ľudovej slovesnosti na Slovensku.

Záujem štúrovcov o ľud a jeho kultúru sa vyhrnil do takmer jednostrannej orientácie na prozaické žánre ľudovej slovesnosti. Nadviazali na teoretické dedičstvo predchádzajúcej generácie, i keď sám L'udovít Štúr (1815–1956) vo svojej teoretickej koncepcii ľudovej slovesnosti, ako na to poukážem ďalej, nevenuje prozaickým tradíciám z kvantitatívneho, no hlavne z kvalitatívneho hľadiska, patričnú pozornosť. Jasná a striktná politická náhľad a ideologická koncepcia L. Štúra boli ovplyvnené a podmienené aktuálnymi potrebami zápasu za národné sebaurčenie. Tieto okolnosti, podľa môjho názoru, v základe ovplyvnili Štúrove teoretické závery pri charakteristike ľudovej slovesnosti. Bol tiež pod vplyvom názorov G. W. F. Hegla o náplni histórie národov, ktorú tvoria ich duchovné činy t.j. náboženstvo, umenie a reč. I názory J. G. Herdera o budúcej veľkosti Slovanov, ako i estetická koncepcia romantizmu, to všetko výrazne vplývalo na zameranie vzťahu štúrovcov k ľudovej slovesnosti. Programovosť a aktuálne pragmatické ciele boli v pozadí Štúrových názorov na ľudovú slovesnosť – menovite na poetickú tvorbu, ktorej bohatosť a estetická vyspelosť boli preňho závažným argumentom starobylosti a svojbytnosti slovenského národa. Toto malo byť jedným z oprávnení na boj za sociálne, no predovšetkým za politické a kultúrne práva slovenského národa. Preto i L. Štúr ústnu slovesnosť chápal a vysvetľoval v súvisi s rastom slovenskej *národnej literatúry* (Melicherčík, A. 1956: 8).

Hoci v romantizme sa na Slovensku sústreduje pozornosť na zbieranie prozaických foriem ľudovej slovesnosti, L. Štúr sa jej vo svojich teoretických interpretáciách venuje len okrajovo. Inak to v tom čase ani nemohlo byť. Širšie zberateľské úsilie sa začína začiatkom 40. rokov 19. stor. Štúr teda nemal dispozíciu rozsiahlejší rozprávkový a povestový materiál, tak ako to umožňovali napríklad Kollárovi a Šafárikovi zbierky piesní pre oblasť ľudovej poézie. Impulzom na zberateľské úsilie prozaických podaní boli závery zasadnutia bratislavského Sboru učenců řeči a literatury československé v júni roku 1840 o potrebe zbierať ústnu ľudovú slovesnosť. V praxi sa závery začali uskutočňovať hneď v prvú prázdninové leto cestami a zbermi na slovenskom vidieku.

Najucelenejšie svoje názory na ľudovú slovesnosť podal L. Štúr v práci O národných písniach a pověstech plemen slovanských (Štúr L. 1853). Ako som už uviedla, koncentruje sa na poetickú tvorbu. Prozaická slovesnosť nebola v centre jeho koncepcie a preto sa

jej venoval v závere práce a aj to spôsobom rozpracovanosti len okrajovo. Povesti (pričom ide v dobovej terminológii o čarovné rozprávky) kladie do symbolického básnictva, kde príroda ešte víťazí nad duchom (Štúr, L'. 1853: 137).

Pri hľadani historických ohlasov v českej, moravskej a v slovenskej ľudovej tvorbe je skeptický v porovnaní s veľkou historickou tradíciou východných a južných Slovanov: «Žiadne z nich (čes., mor. slov.– H. H.) nepohybuje se ve vyšších vrstvách a v žádném z nich neohlašují se dějiny plemen, národní povědomí z tohoto ohledu již spí.» (Štúr, L'. 1853: 143). L'. Štúr si uvedomuje dichotomické vetvenie ľudovej prózy, i keď to formuluje marginálne a svoj náhl'ad ďalej nerozpracúva: «Dovedna patria všetky povesti, ktoré sú na najstarších predstavách...osnované inšie, ako napríklad o Jánošíkovi atd', patria docela do druhého radu.» (Štúr, L'. 1955: 239).

Literárny historik Z. Klátik konštatuje temer štyridsať-ročnú etapu vo vývoji slovenskej romantickej historickej prózy v 19. stor.. Z autorov treba menovať: J. Kalinčiak, S. Tomášik, J. M. Hurban, B. Nosák, S. Hroboň, J. Matúška, V. Paulíny-Tóth, L'. Kubáni.

Poučeným a rozhl'adeným znalcom ľudovej slovesnosti štúrovskej literárnej generácie je Ján Kalinčiak (1822–1871). Literatúra slovenského romantizmu predstavuje jednu z kulminačných vl'n súzvučného vzťahu literatúry a folklóru – literárneho folklorizmu. J. Kalinčiak nebol v tomto smere výnimkou, no jeho svojský a osobnostný prínos sa zračí jednak z jeho literárnych prác a tiež i v teoretických náhl'adoch na hodnoty ľudovej slovesnosti.

Potrebu skúmať ľud a jeho kultúru, ako i chápanie obsahu ľudovej kultúry J. Kalinčiak vyložil v názore: «Ľud svoju filozofiu a svoju umnosť vkladá do porekadiel, jeho psyché sa odzrkadľuje v piesni, jeho svetonázor v povestách, ale jeho najväčší poklad – rež doteraz tak málo poznáme a tak málo si všímame.» (Kalinčiak, J. 1857: 14). Kalinčiak svoj prístup k ľudovej slovesnosti uviedol do praxe vo svojom literárnom diele, no odlišný prístup k nej, ako mal L'. Štúr, i formuloval: «Moja mienka bola vždy tá, že pieseň a povest' národná síce charakterizuje názor sveta, spôsob myslenia, cit, letoru, ruch duše istého národa a že vždy musí byť základom umenia národného, ale predsa preto nikdy nie je umením.» (Kalinčiak, J. 1965: 316). Tento náhl'ad, nazdávam sa, úzko súvisí s dobovou situáciou literárneho procesu na Slovensku. Začal sa v období preromantizmu a intenzívne pokračoval v romantizme, pričom jeho podstatnou črtou je proces emancipácie umeleckej prózy, vedeckej a publicistickej spisby. Tieto procesy boli dôsledkom toho, že sa prežili princípy klasicistickej estetiky a poetiky. Okrem literárno-estetických súvislostí bol tento proces ovplyvnený tiež faktami *mimoliterárnej* povahy. Boli potrebné argumenty formujúcej sa slovenskej národnej kultúry. Takejto istej povahy bola i motivácia príklonu J. Kalinčiaka k ľudovým povestiam, pretože minulosť «nie je u Štúra a jeho druhov iba určitou štafážou, ktorá má rámcovať ľudovol'né subjektivistické zámery, ako to bolo u väčšiny romantikov. Z minulosti národa sa vyvodzuje jeho zákonitá historická kontinuita a vývin.» /Városová, E. 1963: 179).

Zdrojom inšpirácie «historických povestí» Svätý Duch, Láska a pomsta, Milkov hrob, Mních – ako to konečne sám J. Kalinčiak v epilógu povesti Svätý Duch uvádza, mu boli miestne a poverové povesti. S pôvodne folklórnym materiálom J. Kalinčiak rôzne narábal – od púhej inšpirácie motívom, až po použitie motívov, postáv či využitie folklórnej fabuly pričom sa v jeho tvorbe «odzrkadľuje hľadanie vlastnej rozprávačskej a romantickej manieri» (Brtáň, R. 1978: 112).

Ak som na počiatku príspevku konštatovala, že literárne spracovania povestí s umeleckou či inou (ideologickou, komerčnou ai.) intenciou sú periodicky sa opakujúcim zdrojom oživovania historického povedomia spoločenstva, na tomto mieste to môžem ilustrovať práve na príklade diela J. Kalinčiaka.

Po skončení prvej svetovej vojny, ktorej jedným z dôsledkov bol vznik Československej republiky v roku 1918, nastala *renesancia historizmu*, ako procesy prehodnocovania minulosti a hľadania novej identity nazval literárny historik a teoretik Š. Krčméry. Konštatoval, že práve Kalinčiakove prózy boli v tom čase na Slovensku najčítanejšie (Krčméry, Š. 1929). A tak sa vlastne dostávame na líniu *folklor - folklorizmus - folklor* nazad k nositeľovi historického povedomia – či k ľudovej historiozofii. Terénne záznamy tzv. Wollmannovskej rozsiahlej zberateľskej akcie z medzivojnového obdobia priniesli i poznatky takéhoto charakteru: informátor Ján Barcal (nar. 1880) z Hrane na východnom Slovensku (Zemplín) mal v repertoári viacero textov povestí, pričom zberateľka konštatuje, že informátor je vášnivým čitateľom a z miestnej knižnice si požičiava predovšetkým povesti J. Kalinčiaka (TA NÚ SAV).

Celú rozsiahlu štúrovskú zberateľskú aktivitu, zhmotnenú v piatich zväzkoch Prostonárodných zábavníkov (i podobných rukopisných zborníkov z Levoče, Kežmarku, Prešova a z Banskej Štiavnice) charakterizoval podrobne A. Melicherčík (Melicherčík, A. 1959). Zberateľské úsilie slovenskej študujúcej mládeže v 40. rokoch 19. stor. na poli slovesnej tvorby hodnotil ako čin «taký výnimočne cenný, že mu ťažko hľadať obdobu v súvekých európskych pomeroch» (Melicherčík, A. 1959: 46).

Završiteľom tohto zberateľského úsilia i edičného skompletizovania a sprístupnenia folklórneho materiálu bol Pavol Dobšinský (1828–1885). Charakteristiku jeho diela z pera A. Melicherčíka v mnohom doplnili výsledky najnovšieho bádania (Marčok, V. 1985). P. Dobšinský svoje teoretické názory na ľudovú rozprávku, v jeho terminológii *prostonárodná povest'*, zhrnul v práci Úvahy o slovenských povestiach (Dobšinský, P. 1871). Aké miesto a funkciu v Dobšinského koncepcii ľudovej slovesnosti zaujíma povest' (miestna, historická, demonologická)? Oponujúc S. Reussovi, ktorý v rozprávkach hľadal skutočné národné a rodinné deje, Dobšinský ich chápe ako svojské umelecké pretlmočenie zobrazovanej skutočnosti, ako «prvý obrazivý stupeň povedomia ducha» (Dobšinský, P. 1871: 9). Povesti v dnešnom chápaní považuje za novší typ stvárnenie skutočnosti kedy už «ľud určuje konkrétne miesta, osoby, priebeh udalostí» (Dobšinský, P. 1971: 13). Celú svoju analýzu Dobšinský postavil na čarovných rozprávkach, ktoré ako starobylé a umelecky hodnotné mali byť argumentom o vysokom stupni duchovného života slovenského ľudu už v raných štádiách jeho dejinného vývoja.

V rukopisnom zborníku Codex Revúcky C (s podtitulom Slawische Sagen) som našla takúto poznámku: «Pre dejepisné pamiatky ľud náš jaksi slabú pamäť má. Zachováva predsa rozpomienky dávnej doby v znení piesni Nitra, milá Nitra rozpomienky na Tatárov či na psohlavcov i na výboje Turkov ešte v dost' živej rozpomienke sú Kuruci, ktorými ľud mieni Rákociovské čaty – alebo snád' pomenovanie sa vzťahuje až na križákov k Palestíne tiahnuvších, no dejepisné piesne jeho, jestli ešte dáke jestvujú nie sú všetkým obecné asi» (Dobšinský, P. 465: 105). Zborník bol síce zostavený S. Reusssom a synmi, ako uvádza A. Melicherčík, citované konštatovanie som na základe posúdenia rukopisu pririekla P. Dobšinskému. Oprávňuje ma na to i fakt, že P. Dobšinský pracoval od konca roku 1850 takmer dva roky ako tajomník S. Reussa a pomáhal mu prepisovať zozbieraný folklórny materiál (Melicherčík, A. 1959: 69 an.).

Šafárikov prístup k jazyku a k ľudovej slovesnosti ako k prameňu, ktorý dokladá starobylú a pôvodnú kultúru Slovákov, prežíval čiastočne i u štúrovcov a pretrval i do 80. rokov 19. stor., kedy Š. Fajnor vyslovil názor, že: «Slovák dejiny svojich predkov odel v rúcho bájky a povesti» (Fajnor, Š. 1881: 223).

Zároveň sa však už začínajú črtat' i zárodoky nového prístupu k ľudovému prozaickému materiálu. Nový pohľad vzišiel z konfrontácie s historiografickým bádáním a zhodou okolností, či zákonite, opäť z kruhu Reussovskej rodiny. Jeden zo synov S. Reussa

– Gustáv síce spočiatku považuje i ľudovú slovesnú tradíciu za kompetentný historický prameň. V historických prácach o regióne Gemer, neuspokojený absenciou historických prameňov, za pramene rovnakej hodnoty považuje i folklórne podania: «Keďže som ale nenarazil na nijakú povest', ktorá by aspoň čiastočne osvetlila minulosť tohto údolia, musím sa uspokojiť len s hypotézou...» (Urbancová, V. 1987: 75). Aj v práci všetky hrady a kláštore v Gemerskej stolici používa ľudové podanie na jednej úrovni s ostatnými historickými prameňmi (Reuss, G. sig. 88A8). V neskoršej práci *Letopis Gemerskej stolice* však už svoj názor koriguje a i keď hovorí, že nie je nepriateľom povestí, za adekvátny historický prameň ich nemožno považovať, pretože sa «...na pravde obyčajne spotvorenej osnovávajú» (Reuss, G. sig. C292). Takýto vývin názoru na vzťah historického faktu a jeho špecifickej interpretácii v podobe ľudovej povesti je priznančný pre štádium emancipácie historiografie od naratívnych a fabulačných foriem.

Názory ďalšieho z bratov Reussov – Ľudovíta A., vychádzajú zo Štúrovej koncepcie založenej na heglovsko-herderovských východiskách. Duchovnú kultúru považuje za esenciu národného ducha «výtvory ducha a geniusu národného bez individuálneho náteru, kosť z kosti, a krv z krvi našej» (Reuss, Ľ. A. 1900: 138). Popri materiálovom korpuse Miestne báje a skazky publikuje Ľ. A. Reuss i, do toho času prvú, kompaktnú charakteristiku povest'ového materiálu v dnešnom chápaní. Od úprav textov (*konferovanie*), ktoré robil P. Dobšínský s cieľom podať národnoreprezentatívne znenie dopieva Ľ. A. Reuss k požiadavke, ktorej splnenie umožňuje zachytiť materiál v skutočnej, aktuálnej živej podobe. Takýto prístup otvára dvere metodologicky úplne novej interpretácie.

Vývoj, ktorý som charakterizovala, tvorí jednu z etáp záujmu o povest'ové podania s historickou tematikou. Tieto podania predstavujú špecifický, alternatívny či niekedy jediný ľudový zdroj interpretácie vlastnej minulosti spoločnosti. Intencionálnosť výberu tém, postáv, historických období a na druhej strane ich zhromažďovanie a publikovanie prostredníctvom formujúceho sa celonárodného jazyka Slovákov v priebehu 19. stor. boli úzko späté s národnouvedomovacími a emancipačnými pohybmi Slovákov.

Záujem o zbieranie i o literárne spracovanie folklóru ako takého a v tom i o povesti s historickou tematikou je jedným z typických znakov národného obrodzenia a emancipačných snáh v Európe a to nielen u slovanských národov, ale i u severských národov.⁴

Alan Dundes hovorí dokonca o folkloristike, ako o vednej disciplíne, ktorá je tradične spájaná s rastom nacionalizmu a romantizmu v 19. stor. (Dundes, A. 1989: 10).

Ľudové povesti či *historické rozprávky* alebo *báje a skazky* nestáli na Slovensku v centre záujmu štúrovej koncepcie ľudovej slovesnosti. Neposkytovali také možnosti argumentácie kultúrno-sociálneho, historického a estetického charakteru, ako to poskytovala *národná povest'* (čarovná rozprávka) a jej interpretácie. Zároveň sa však periodicky poukazovalo i na nutnosť prehodnocovať a prístupňovať historické medzníky slovenského národa autorským literárnym spracovaním tradičných tém. Spomenula som zámer Tatrína znovu spracovať Medňanským zaznamenané povest'ové látky, ďalej vlnu literárneho folklorizmu u štúrovcov (predovšetkým J. Kalinčiak a S. Tomášik). Dielo G. a predovšetkým Ľ. A. Reussa sú už predznamenáním novej etapy smerujúcej k pozitivizmu.

⁴ H. Ö. Eirikson: Podíl folklóru v islandském národním obrození. *Český lid*, 78, 1991č. 1, s. 57–61.

G. Herranen: Historical Legends Expressing Nationalism in a Minority Culture. C. Lindahl, N. Burlakoff (eds.): *Folklore Today*. Bloomington 1980, s. 334–337.

Literatúra:

- Bakoč Mikuláš, 1964: K problémom spoločenskej funkcie literatúry. Problémy literárnej vedy včera a dnes. Bratislava, s. 199–204.
- Benčíková Ivona, 1994: The Role of the Language in Creation of Slovak Identity EUI, Florence.
- Brťák Rudolf, 1978: Folklorne zápisy J. B. Kalinčiaka. Slovenský národopis, 26. s. 112–120.
- Čistov Kiril Vasilievič, 1972: Špecifikum folklóru vo svetle teórie informácie. Slov. národop., 20, s. 345–361.
- Dalga Izdat Baširova, 1981: Literatura i fol'klor. Moskva.
- Dobšinský Pavol, 465 – LAMS sign. B 465, 1871. – Úvahy o slovenských povestiach. Martin.
- Dundes Alan, 1989: Defining Identity through Folklore. in: Folklore Matters. Knoxville. s. 1–40.
- Fajnor Štefan, 1881: Naše národné spevy. Slovenské pohľady, 1.
- Gašparíková Viera, 1976: J. Kollár a rozprávky. Bibliografické štúdie VI. Martin.
- Hlôšková Hana, 1989: Historické tradície na Slovensku a ich fabulované formy ako etnokultúrny identifikačný faktor. Bratislava. Rukopis kand. dizert. práce 1992.
- Historické ústne tradície ako etnoidentifikačný faktor. Slov. národop., 40. 1993.
- Funkcia povesti v diele A.Kmet'a. in: L. Jasenák (ed.): Zborník muzeálnej slovenskej spoločnosti. Martin. 1993 a.
- Interetnické súvislosti folklórnej interpretácie veľkomoravskej tradície. Bratislava, rkp. štúdia, 25 str.
- Hroch Miroslav, 1985: Social Preconditions of National Revival in Europe. Cambridge, 1991.
- Linguistic Conflicts in Eastern Europe and Their Historical Parallels. in: Rutesenghi, King, Vorkunova (eds.): Ethnicity and Conflict in a Post-Communist World.
- Kalinčiak Ján, 1857: O pôsobnosti literárnej spoločnosti malohontskej. Světozor, príloha Slovenských novín.
- 1965: O literatúre a ľuďoch. Bratislava.
- Kollár Ján, 1827: Písňe světské lidu slovenského v Uhrách. Pešť.
- 1834: Národné zpiewanky. I. zv. Budín.
- 1835: Národné zpiewanky. II. zv. Budín.
- Krčméry Štefan, 1929: Ad vocem historizmus. Slovenské pohľady, 45, s. 647–650.
- Leščák Milan, 1973: K rozdielu medzi folklórnou a literárnou komunikáciou. in: Literárna komunikácia. Martin.
- Leščák Milan
- Marčok Viliam, 1985: (ed.) Pocta Dobšinskému. Bratislava.
- 1994: Folklór v literatúre, literatúra vo folklóre. (Tézy referátu). Akademická Nitra '94 – Tradičná kultúra a výchova v Európe. S. p.
- Liba Peter, 1991: Literatúra a folklór. Príspevok k literárnemu folklorizmu. Štúdie 7. Nitra.
- Medňanský Alojz, Pest, 1826 – Malerische Reise...
Pest, 1829 – Erzählungen...
- 1962: Malebná cesta dolu Váhom. Bratislava.
- Melicherčík Andrej, 1956: L'. Štúr a ľudová slovesnosť. Slovenský národopis, 4.
- 1959: Pavol Dobšinský. Bratislava, s. 43 an.
- Pišút Milan a kol., 1962: Dejiny slovenskej literatúry. Bratislava.
- Rapant Daniel, 1950: Tatrín. Osudy a zápasy. Martin.
- Reuss Gustáv, Všetky hrady a kláštory v Gemerskej stolici (bez vročenia), rkp. LAMS sign. 88A8. Letopis Gemerskej stolice (bez vročenia), rkp. LAMS sign. C292.

Sirovátka Oldřich, 1985: *Současná česká literatura a folklór*. Praha.

Slovenský národopis 1988, 36, č. 3–4.

Šafárik Pavol Jozef, 1837: *Slovenské starožitnosti*.

– 1963: *Dejiny slovenského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. Bratislava.

Štúr L'udovít, 1853: *O národných písniach a povéstech plemen slovanských*. Praha.

– 1955: *Dielo*, zv. 3. Bratislava.

Švehlák Svetozár, 1975: *Folkloristika a folklorizmus*. *Slov. národop.*, 23, s. 602–610.

TA NÚ SAV – *Textový archív Národopisného ústavu Slovenskej akadémie vied*. Inv.č. 133/86. Zberateľka L. Smrčková, 1947.

Tibenský Ján, 1962: *Medňanský a Slovensko*. in: *Malebná cesta dolu Váhom*. Bratislava.

Urbancová Viera, 1970: *Počiatky slovenskej etnografie*. Bratislava.

Várossová Elena, 1963: *Slovenské obrodenecké myslenie*. Bratislava.

Voigt Vilmos, 1994: *Reformkori mondák*. *Acta Museologica* 1-2. Néprajzi Tanulmányok 9. Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, s. 73–98.

Skratky

LAMS – Literárny archív Matice slovenskej v Martine.

TA NÚ SAV – Textový archív Národopisného ústavu SAV

Povzetek

Preteklost kot argument

Članek obravnava vprašanje razmerja med slovstveno folkloro in literaturo. Avtorica se osredotoča na obdobje 19. stoletja, ko se je na slovaškem ozemlju pričelo oblikovati narodnostno gibanje.

Slovaška je bila v tem času del habsburškega imperija; intelektualci, ki so vodili to gibanje, so začeli načrtno in intenzivno zbirati vse v zvezi z ljudsko kulturo, predvsem folkloro.

Podoba slavne in imenitne preteklosti je bila eden od argumentov boja za narodnostne, kulturne kakor tudi politične pravice narodnostnih skupnosti, predvsem zatiranih. Slovaška etnična skupnost je bila prav v takem položaju v 19. stoletju. Osamosvojitveni procesi Slovakov so potekali pretežno na področju kulture.

Avtorica predstavlja prvo zbiranje in objavljanje zgodovinskih in krajevnih povedk v delih barona Mednanskyja, ki so bila objavljena v nemškem jeziku in namenjena izobražencem. Zbiranje in objavljanje kakor tudi teoretično delo je bilo usklajeno, seveda pa vse ni potekalo enako uspešno.

Avtorica analizira odnos P. J. Šafárika in J. Kollárja, ki sta vrednotila pripovedno izročilo predvsem s stališča zgodovinske veljavnosti.

Po mnenju avtorice so prizadevanja generacije L. Štúra v 40-ih letih 19. stoletja uvedla posebno stopnjo razmerja med slovstveno folkloro in literaturo na Slovaškem. Jána Kalinčiaka označuje avtorica kot avtorja, ki je znal svoje dobro poznavanje pripovednega repertoarja uporabljati v svojih originalnih delih.

Generacija L. Štúra je zbirala rokopise s slovstveno folkloro, pretežno rokopise pravljic. Pri tem jo je vodil tedanji koncept o estetski vrednosti slovstvene folklore.

P. Dobšinsky in J. Kalinčiak nista poznala celotnega narodnega repertoarja v lokalnih ter regionalnih podrobnostih, zato predstavljajo njuni teoretični sklepi le prvo stopnjo znanstvenega uveljavljanja folkloristike na Slovaškem. Njun glavni cilj je bil zgraditi argumentacijo za narodnostno gibanje na temelju estetskih vrednot folklore, ki pa ne morejo biti veljaven vir za razlago preteklosti narodnostne skupnosti.

Literarno delo Jána Kalinčiaka, zasnovano na pripovednem izročilu, je bilo vir za oblikovanje zgodovinske zavesti navadnih ljudi do polovice 20. stoletja. Motivi, zapleti in načela ustne interpretacije preteklosti se gibljejo na črti folklor – folklorizem – folklor.

*Summary***The Past as an Argument**

The article deals with the problem of the relationship between folklore and literature. The author concentrates on the 19th century, when the national movement in Slovakia was beginning to grow.

Slovakia was then part of the Habsburg Empire; intellectuals, who were the leaders of this movement, started collecting, purposefully and actively, anything to do with folk culture, especially folklore.

The image of a famous and noble past was one of the arguments in the struggle for the national, cultural and political rights of national communities, especially those which were oppressed, as was the case of the Slovak ethnic community in the 19th century. It was mainly through the cultural sphere that Slovaks fought for their emancipation.

The author portrays the first activities in collecting and publishing historical and local legends through the works of Baron A. Mednansky, whose books were published in German and meant for educated readers. Activities in collecting, publishing and theoretical work were coordinated, although they were not equally productive, of course.

The author analyzes the attitude of P. J. Šafárik and J. Kollár, who graded legends according to their historical validity.

According to the author, the efforts of the generation of L. Štúr during the forties of the 19th century ushered in a special stage in the relationship between folklore and literature in Slovakia. Ján Kalinčiak is singled out as an author who knew how to use his good knowledge of legends in his original works.

The generation of L. Štúr collected manuscripts of oral literature, mostly tales, led by the conviction prevalent in that time that oral literature had an inherent esthetic value.

P. Dobšinsky and J. Kalinčiak did not know the whole national repertoire in local and regional details. Therefore, their theoretical conclusions represent only the first step in building folklore as a science in Slovakia. Their dominant goal was to build arguments in support of the national movement by focusing on the esthetic values of folklore, which cannot be a valid source for interpreting the past of a national community.

The literary work of Ján Kalinčiak, based on a legend tradition, was for common people up to the second half of the 20th century a source of historical consciousness. The motifs, plots and principles of the oral interpretation of the past are moving along the line folklore - folklorism - folklore.